

ДУАЛОТ ВО МИКЕНСКИОТ ГРЧКИ

Во именската флексија на грчкиот јазик дуалот е граматички број кој ги има зачувано падежните форми само за ном.-ак.-вок. и ген.-дат.¹. Вака упростената падежна система на дуалот е резултат од процесот на редукција на извесни падежни форми кои се стремела оваа граматичка категорија уште во општиот и.-е. јазик².

Во именската флексија на грчкиот јазик од класичната епоха сочувани се следниве дуалски наставки за ном.-ак.-вок. дуал:

— ω во о- основите на машкиот³ и средниот⁴ род, како и во а- основите на женскиот⁵ и машкиот^{5a} род.

— ā во а- основите на машкиот⁶ и женскиот⁶ род.

— ε во сите три рода на именките од атематската деклинација⁷.

¹ E. Schwyzer, *Griech. Gramm.* I, стр. 546; P. Chantraine, *Morphologie historique du grec*, (1967), стр. 26; C. Buck, *Comp. Gramm.* 183

² Како резултат од овој процес балто-словенските и ариските јазици ја имаат запазено следнава падежна система на дуалот; ном.-ак. вок., ген.-лок. и дат.-абл. INSTR. дуал cf. Wackernagel-Debrunner, *Altind. Gramm.* III, стр. 8.

³ Дуалската наставка -ω < и.-е. *-ō или *-ō(y), сп. ст. инд. *aśva*, *aśvāu*; лат. *ambō*, *duō*; ст. сл. вѣкѣ cf. E. Schwyzer, *op. cit.*, 557; P. Chantraine, *op. cit.* 41; K. Brugmann, *Grundriß*, II, стр. 641; V. Georgiev, *I. F.* 78 (1973), стр. 48; C. Buck, *op. cit.* 183.

⁴ Именките на ср. род од о- основите во грчкиот јазик ја имаат позајмено дуалската наставка -ω од -о основите на машкиот род, додека именките на ср. род од о- основите во ст.-инд. и ст. сл. завршуваат на -e < и.-е. *-oi сп ст. инд. *yugé*, cf. K. Brugmann, *op. cit.* 546; E. Schwyzer, *Glotta*, XII, (1923), стр. 4; V. Georgiev, *op. cit.* 47.

⁵ Дуалските форми на членот τώ како и дуалската форма κελυψαμένω кај Хесод Е. 198 на именките на женскиот род од а- основите, јасно сведочат дека дуалската наставката -ω од о- основите на машкиот род од најстаро време се ползувала за образување на дуалските форми на женскиот род, впрочем за тоа сведочат и микенските форми, *ko-to-no*, *to-pe-zo* и др.

^{5a} *καταστάτῳ* cf. F. Bechtel, *Griech. Dial.*, II стр. 848.

⁶ Дуалската наставка -ā (никогаш -η) во а- основите на машкиот и женскиот род со право се смета дека е атичка иновација добиена по аналогија од о- основите на машкиот род и, како таква не се јавува во ниеден друг и.-е. јазик. Именките од а- основите во ст. инд. и ст. сл. во ном.-ак.вок. дуал завршуваат на -e < и.-е. *-ai, или *-oi cf. Wackernagel-Debrunner, *op. cit.* 51; E. Schwyzer, *Griech. Gramm.* I, стр. 557.

⁷ E. Schwyzer, *op. cit.* 567; P. Chantraine, *op. cit.* 62. Единствено возможно на дуалска наставка *-i може да се допушти во именката на ср. род хом. εἰκοσι, ат. εἴκοσι dor. Φικατι sp. lat. *vi-ginti*. avest. *visaiti*; cf. E. Schwyzer, *op. cit.* 412, 591; P. Chantraine, *op. cit.* 150.

Додека, најстарите форми на ген.-дат. дуал во грч. јазик по сè изгледа зачувани се во аркадскиот дијалект во формите $\tau\omicron\iota\varsigma \kappa\rho\acute{\alpha}\nu\alpha\iota\nu$, $\iota\mu \mu\acute{\epsilon}\sigma\sigma\upsilon \tau\omicron\iota\varsigma \Delta\iota\delta\acute{\omicron}\mu\omicron\iota\nu$, $\tau\upsilon\nu\delta\alpha\rho\acute{\iota}\delta\alpha\iota\nu$. Овие дуалски форми како и елидските на $-\omicron\iota\omicron\iota\varsigma$ ⁸ главно се објаснуваат со и.-е. ген. лок. дуал на $-\ast\omicron\iota\omicron\iota\upsilon\varsigma$ ⁹. Хомерските дуалски форми на ген.-дат. дуал на $-\omicron\iota\nu$ од о-основите одн. $-\alpha\iota\nu$ од а-основите, како и соодветните од класичната епоха на $-\omicron\iota$, арг. Ἔναχοι , веројатно се добиени од постарите аркадски одн. ахајски дуалски форми¹⁰. Именките на атематската деклинација во сите три рода ја имаат позајмено дуалската наставка на ген.-дат. дуал $-\omicron\iota\nu$ од о-основите¹¹.

Кога микенското линеарно В писмо беше дешифрирано од М. Вентрис во 1952 г. од гледиштето на грчката историска граматика јасно се покажа дека се работи за еден многу стар грчки дијалект од микенската епоха кој е постар за околу 600 г. од најстарите грчки натписи. Сосема е природно во овој најстар грчки дијалект да се јават архаични дуалски форми во поголем број. Несовершенно слогово писмо до голема степен ги затемнува морфолошките особености на микенскиот грчки дијалект. Но, и покрај тоа, во *Docs*², во одделот за морфологијата¹², дадени се следниве завршоци на ном.-ак.-вок. дуал во именската флексија:

-o во о-основите на машкиот и средниот род и во а-основите на женскиот род.

-e во а-основите на машкиот и женскиот род и во сите три рода на именките од атематската деклинација.

Вака запазените дуалски наставки овозможуваат на плочките од КН, РY и МY да се откријат повеќе од 78 дуалски форми од нив преку 62% речиси сосема сигурни.

При споредба на микенските дуалски форми со соодветните кај Хомер и во класичногрчките дијалекти се јавуваат сличности по однос на дуалските наставки главно, во консонантските и о-основите како што се гледа од следниве примери: РY Та 641 *ti-ri-po-de* ... 2 = $\tau\rho\acute{\iota}\pi\omicron\delta\epsilon$ сп. II. V.548 $\pi\alpha\acute{\iota}\delta\epsilon$; РY An 207 *ke-ra-me-we* ... 2 = $\kappa\epsilon\rho\alpha\mu\acute{\eta}\text{ῒ}\text{ῤ}\epsilon$, сп. II. XVI.791 $\epsilon\upsilon\rho\acute{\epsilon}\epsilon\varsigma$; РY Та 641 *di-pa-e* ... 2 = $\delta\acute{\epsilon}\pi\alpha\epsilon$, сп. II. XXIV. 684 $\delta\omicron\iota\acute{\omega} \lambda\acute{\epsilon}\chi\upsilon\varsigma$; РY An 424 *da-ko-ro* ... 2 = $\ast\delta\alpha\kappa\acute{\omicron}\rho\omega$ = $\zeta\alpha\kappa\acute{\omicron}\rho\omega$; сп. II. XI.324 $\kappa\acute{\alpha}\pi\rho\omega$ и др.

Покрај спомнатите сличности во микенските натписи се јавуваат и извесни морфолошки разлики пред сè, по однос на дуалските наставки во а-основите. Имено, а-основите на женскиот род во микенскиот грчки дијалект во ном.-ак. дуал главно, завршуваат

⁸ $\omicron\mu\alpha\delta\omicron\kappa\iota\omicron\tau\omicron\iota\omicron\varsigma$, $\delta\upsilon\omicron\iota\omicron\iota\varsigma$ F. Bechtel, *Griech. Dial.*, II, стр. 848 cf. E. Schwyzer, *Glotta*, XII, стр. 4; Wackernagel-Debrunner, *op. cit.* стр. 47.

⁹ E. Schwyzer, *Griech. Gramm.* I, стр. 557; Wackernagel-Debrunner, *op. cit.* 57; K. Brugmann, *op. cit.* 653, 657; V. Georgiev, *op. cit.* 48; E. Risch, *Studii Mice-nei ed Egeo-Anatolici* (=SMEA), fasc. I, (1966), стр. 57.

¹⁰ E. Schwyzer, *op. cit.* 557; P. Chantraine, *op. cit.* 41; E. Risch, *op. cit.* 58.

¹¹ E. Schwyzer, *op. cit.* 557; P. Chantraine, *op. cit.* 62.

¹² J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek* (= *Docs*²), стр. 83—86; E. Vilborg, *A Tentative Grammar of Mycenaean Greek*, стр. 22, 56, 65, 70, 72, 80.

на -o како што се гледа од следниве примери: РY Ео 278 *ti-qa-jo*, *ro-me*, *e-ke-ge*, *dwo*, *ko-to-no* = Θισβαίος ποιμὴν ἔχει τε δφῶ κτο-
 λῶ, сп. синг. РY Еб 566 *ke-ke-me-na*, *ko-to-na* = ... μενα κτοίνα;
 РY Та 715 *to-pe-zo*, *ti-ra*₂, *a-pi-qa-to*, *pu-ko-so*, *e-ke-e*, *e-ne-wo-pe-zo*,
to-qi-de-jo, *a-ja-me-no*, *pa-ra-ku-we* 2 = торπέζω μίλλα ἀμφιγύβλω
 πυζοεχέε ἐνεφοπέζω σπορφιδείω αἰαιμένω σφραγύε... 2; сп. синг. РY Та
 713 *to-pe-za* . . . *e-ne-wo-pe-za* = τóρπεζα... ἐνεφόπέζα KN Sd 4401
i-qi-jo, | *a-ja-me-no*, *e-re-pa-te*, *a-ra-ro-to-te-me-no*, *ro-ni-ki-jo* . . . 2 =
 ἰππίω αἰαιμένω ἑλεφάντῃ ἀραροτιμένω φοινικίω, сп. пл. KN Sd
 4403 *i-qi-ja* | *a-ja-me-na* . . . = ἰππίαι αἰαιμέναι.

Професорот Михаил Д. Петрушевски¹³ даде убедлива и до-
 следна интерпретација на еден ном-ак. дуал на женскиот род од
a- основата на натписот од KN Sd 4402 *pte-no* = πτέρνω од πτέρνα.

Дуалскиот завршеток -o во *a*- основите на женскиот род со
 право се смета дека е добиен по аналогија од *o*- основите на машки-
 от¹⁴ род и, како таков претставува иновација во микенскиот грчки
 дијалект наспроти наследената состојба од заедничкиот и.-е. ја-
 зик. Сосема поинакво мислење има О. Szemerényi¹⁵ по однос на
 дуалскиот завршеток -o во *a*- основите на женскиот род.

Покрај дуалскиот завршеток -o на микенските натписи од
 Кнос се среќаваат и еден мал број именки на машкиот род од *a*-
 основите образувани со суфиксот -tās кои во ном-ак. дуал за-
 вршуваат на -*ta-e*, како нпр.: KN Am 821 *e-ge-ta-e* . . . 2 = ἐκ^ωέ-
 τᾶε, сп. пл. KN Am 821 *e-ge-ta* = ἐκ^ωεται; KN C 1044 *we-ka-ta-e*
 = ἑργάτᾶε, сп. пл. KN Ai 1012, Се 59 *we-ka-ta* = ἑργάται.

Дуалскиот завршеток -*ta-e* на се јавува ниту кај Хомер ниту
 во подоцнежниот грчки јазик, а освен тоа не е познат од ниеден
 друг и.-е. јазик и, како таков претставува своевиден архаизам свој-
 ствен на микенскиот грчки дијалект.

Општа е констатацијата на повеќето микенолози¹⁶ дека овие
 дуалски форми се образувани со дуалската наставка -e од кон-
 сонантските основи, а по однос на толкувањето како оваа наставка
 проникнала во *a*- основите има повеќе различни мислења.

М. Lejeune¹⁷ и Р. Chantraine¹⁸ сметаат дека дуалскиот завр-
 шеток -*ta-e* е добиен по аналогија на именките *nomina agentis* на

¹³ М. Д. Петрушевски, *Živa Antika* (= *Ž. A.*) XX, (1970), str. 114.

¹⁴ J. Chadwick, *Docs*², стр. 84; E. Vilborg, *op. cit.* 65; M. Lejeune, *Revue de Philologie* (=RdP), XXXII, fasc. II, стр. 206.

¹⁵ Имено, О. Szemerényi, *The Development of the -o/-a Stems in the Light the Mycenaean Evidence, Proceedin of the Cambridge Colloquium Mycenaean Studies* стр. 220 ss. смета дека микенските дуалски форми на -o од именките на *a*- основите на женскиот род cf. *to-pe-zo*, *ko-to-no* и др. не се идентични со машкиот род, т.е. наставката -o кај истиве не е од ω-, ами од -oi од една и.-е. дуалска форма -*oi, сп. ст. инд. *dve*, ст. сл. двѣ на женскиот и средниот род cf. М. Д. Петрушевски, *Ž. A.* XVII, 290.

¹⁶ J. Chadwick, *Docs*², str. 84; E. Vilborg, *op. cit.* 70; M. Lejeune, *op. cit.* 211

¹⁷ *op. cit.* 211.

¹⁸ *op. cit.* 56

-тѣр, дуал -тѣр-ε, додека, V. Georgiev¹⁹ врз основа на ларингалната теорија во дуалскиот завршеток *-ta-e* одн. *-a-e* претполага пр.-и.-е. *-*j** = *-*yǝ₁* и констатира како и M. S. Ruipérez²⁰ дека хомерските дуалски форми на *-ā* се резултат од контракција-та на *-āε*.

Покрај спомнатите мислења за развојот на микенските дуалски форми на *-ta-e* на мислење сме дека истиве би можеле да се добијат по аналогија не само од именките *nomina agentis* на -тѣр, ами, и по аналогија на консонантските и *ās-* основите на средниот род при што веројатно: *-tās* (nom. sing.) : du.? = *-ās* (nom. sing.) : *ā(s)-e* (du.) т.е. дуалот е *-tā(s)-e*, исто онака, како што во ајолскиот дијалект ном. пл. на *-es*, како што сметаат мнозина²¹, послужил како база за образување на дат.-лок. пл. на *-es-si*, по аналогија од вокалските основи на *-oi-si* одн. *-ai-si*.

Ако се прифатат предложените сугестии на J. Chadwick²², M. Lejeune²³ и V. Georgiev²⁴ дека имало дуалски форми кои во ном.-ак. дуал завршувале на *-a-e* и во *a-*основите на женскиот род во натписите: KN Sp 4451 *wo-ra-e*, сп. синг. KN Sp 4452 *wo]-ra* и KN Se 880 *wo-ra-we-sa*, потоа, во реконструираната форма^{24a} од PY Ub 1315 *a-ni-ja-e* = *άνιαε*, сп. пл. KN Sd 4402 *a-ni-ja* = *άνιαι*, тогаш, кон овие именки треба да се присоедини и дуалската форма од PY Eb 156 *ka-ma-e* = *καμάε* од именката *ka-ma*, *καμάν τὸν ἄγρὸν* Нес., за која, проф. М. Д. Петрушевски²⁵ врз основа на синтактичка и морфолошка анализа на натписот од PY Ep 617 убедливо покажа дека е од *a-* основата од која се изведени формите *ka-ma-e-u]-we*, а не од *as-* основа на средниот род како што сметаат некои микенолози²⁶. Значајно е исто така да се одбележи сугестијата на проф. М. Д. Петрушевски²⁷ за возможна идентификација на микенските форми *wo]-ra,-e,-we-sa* како и идеограмата *253 и покрај фонетските непотполни совпаѓања со подоцнежниот технички термин *εῤῥαί* за дел од колцето.

¹⁹ I. F., 48; V. Georgiev, *Origine des désinences du nom.-acc.-voc. duel d'après les donnés Mycéniennes*, реферат одржан на VI-от колоквиј по микенолошки студии во Neuchâtel, (1975) стр. 341 s.

²⁰ Minos, V, fasc. 2, str. 184.

²¹ C. Buck, *Gr. Dial.*, str. 89

²² *op. cit.* 531.

²³ RdP, XLII, fasc. II, стр. 234 ss.

²⁴ *op. cit.* 342, 344.

^{24a} J.—P. Olivier — L. Godart — C. Seydel, *Index généraux du Linéaire B*, стр. 24. Полната форма на натписот од PY Ub 1315 гласи *a-ni-ja-e-e-ro-pa-jo-qe-ro-sa*, меѓутоа, оваа форма може да се објасни и како датографија на *-e-e-*.

²⁵ M. D. Petruševski, SMEA, XII, (1970), стр. 125 ss.

²⁶ M. Lejeune, RdP, XLII, 228

²⁷ M. D. Petruševski, *Ž. A.* XXIX, (1979), стр. 225, 226.

Микенските дуалски форми на *-a-e* од *a-* основите на женскиот род според M. Lejeune²⁸ се резултат од процесот на супституцијата на падежните наставки при што *-a-e* < **-au-e*, додека, V. Georgiev²⁹ во интерпретацијата на дуалските форми на *-a-e* останува при својата ларингална теорија. Правилната и адекватната интерпретација на микенските дуалски форми од *a-* основите и покрај сиве обиди во многу е отежната, бидејќи, од една страна, имаме мал број примери, а од друга страна, немаме секогаш убедлива и доследна идентификација на микенските форми пред сè од *a-* основите на женскиот род со соодветните од класичногрчкиот јазик.

Претпоставката на неколкумина микенолози³⁰ дека во микенскиот грчки дијалект се јавуваат форми на ген.-дат. дуал на *-o-i*, набргу беа отфрлени кога E. Risch³¹ покажа од морфолошка страна дека завршетокот *-o-i* не може да биде еден ген.-дат. дуал врз основа на запазените дуалски форми во аркадскиот дијалект тојс *κράναυον*, *Τυνδαρίδαυος*, *ἰν μέσσοιν τοῖς Διδύμοιν* и од соодветната документирана дуалска форма на инстр. дуал. *du-wo-u-pi* = *δωϋφι* во микенскиот грчки дијалект.

Од ортографска и фонетска страна проф. М. Д. Петрушевски³² убедливо покажа дека микенските форми од PУ Fr 1222, 1227 *wa-na-so-i* немаат никаква врска со божемниот ген.-дат дуал *Γαλασσοί* „на двете кралици“ како што сметаат некои микенолози³³, нигу со палатализацијата посебно, туку дека се работи за еден дат.-лок. пл. *Γαρνάσσοί*.

И покрај отсуството на класичните дуалски форми на ген.-дат дуал арк. *-οις*, *-αις*, Хом. *-οιν*, на микенските натписи се јавуваат дуалски форми на инстр. дуал образувани со наставката *-pi* = *-φι* во натписите од PУ Eb 149, Ер 6171, 4; Ер 704 *du-wo-u-pi* = *δωϋφι*, по сè изгледа од полната основа **duwōu*³⁴ на бројот *δύω* сп. ст. инд. дат.-алб. инстр. дуал *d(u)wā-bhyām*³⁵.

Фактот што во микенскиот дијалект инструменталната наставка *-pi* = *-φι*, како што убедливо покажа проф. П. Хр. Илиевски³⁶ главно, директно се додава на основата и тоа во I и III деклинација, и, ако се допушти можноста дека оваа наставка само во дуалот е раширена во сите основи, а со оглед на тоа што во микенскиот дијалект немаме синкретизам помеѓу инструментал-

²⁸ M. Lejeune, RdP, XLII, 237; M. Lejeune, *Mémoire*, III, стр. 280

²⁹ *op. cit.* 344.

³⁰ L. R. Palmer, *Minos*, V, (1957), стр. 91; E. Vilborg, *op. cit.* 65.

³¹ *op. cit.* 57 s.

³² M. D. Petruševski, *Discussions mycénologiques*, *Ž. A.* XII, (1963), стр. 294 ss.

³³ L. R. Palmer, *op. cit.* 91.

³⁴ M. Lejeune, *Mémoires*, I, стр. 168 има сосем поинакво мислење за микенската форма *du-wo-u-pi*. Имено, според него оваа микенска форма е образувана од *casus abliquus* на дуалот *δωο(ι)υ-* и наставката *-φι*.

³⁵ Delbrück, *Vergl. Syntax*, стр. 139,

³⁶ П. Хр. Илиевски, *Аблативот, инструменталот и локативот во најстариите грчки ѝексииви*, стр. 26 ss.

ните наставки *-pi* = *-φι* и *-o* = *-οις*³⁷, јасно сведочи дека микенските форми на натписите од KN Se 1006 *e-re-pa-te-jo-pi*, KN Se 1006 *o-to-pi* и од PY La 635 *to-ro-ko-wo-wo-pi*, не можат да бидат во инстр. пл. на *-o-pi* од *o-* основите како што мислат некои микенолози³⁸.

Имајќи ги предвид горе спомнатите факти како и соодветната микенска инструментална дуалска форма *du-wo-u-pi* = *δύωφι*, проф. П. Хр. Илиевски³⁹ и проф. М. Д. Петрушевски⁴⁰ одамна предложија дека спомнатите микенски форми поскоро би можеле да бидат во инстр. дуал на *-o-pi* = *-οφι*, т.е. *e-re-pa-te-jo-pi* = *ἐλεφαντείοφι*, *o-to-pi* = *-οτοφι* и *to-ro-ko-wo-wo-pi* = *to-ro-ko-φοφοφι*.

Врз основа на спомнатите факти како и од морфолошката анализа, на микенскиот топоним од PY Ac 1273; An 661; Jn 829; Jo 438; Ma 346; Na 543; Cn 608; Vn 130 *Ka-ra-do-ro* = *Χάραδρος* проф. М. Д. Петрушевски⁴¹ јасно покажа дека истиот не може да биде во ном. дуал како што смета J. Chadwick⁴², бидејќи, од морфолошка гледна точка во натписите од PY Ac 1273; An 661; Jn 829; Jo 438; Ma 346 и Na 543, *Ka-ra-do-ro* треба да е во инстр.-аблатив, а во PY Cn 608; Vn 130 во локтив. Единственовозможен е ном. дуал и може да се допушти акуз. дуал само во PY Vn 20 *Ka-ra-do-ro-de* = *Χάραδρόνδε*.

Бројот два *δύω* повеќе пати е документиран на микенските натписи⁴³ се јавува и во графијата *dwo* = ***wo-wo*⁴⁴ што укажува на досега претполаганата форма **δῶ* од *δῶ-δεκα*, Хом. *δύω*. Покрај овие форми на микенските натписи се јавува и збирната форма на бројот два *δοίς* во PY Jn 750 *du-wo-jo* = **δφοίς*, покрај KN V 492 *dwo-jo* = **δφοίς*, од **δυοι-ιο*⁴⁵.

Скопје.

М. М. Тодоровиќ.

R É S U M É

М. М. Тодоровиќ: LE DUEL DANS LE DIALCTE MYCÉNIEN

Le dialecte mycénien présente ces deux désinences surtout au nom.-acc. duel, dont l'une est la désinence *-o*(=*ω*) chez les thèmes en *o-* et *a-*, et l'autre la désinence *-e* (= *-ε*) chez les thèmes athématiques et aussi chez les thèmes en *a-* (cf. *-ta-e* et *-a-e*). Le dialecte mycénien présente à l'instr. duel la désinence en *-pi* cf. *du-wo-u-pi* = *δύωφι*, skr. *d(u)vā-bhyam*.

³⁷ Спореди PY Ta 642, 3 *e-re-pa-te-jo po-pi* = *ἐλεφαντειοις ποδφι* и др.

³⁸ M. Lejeune, RdP., XLII, str. 227—228

³⁹ *op. cit.* 26 s, 36.

⁴⁰ M. D. Petrushevski, "Αγνωστοι λέξεις λαμβάνουσαι ἐν τοῖς τοπωνυμίοις *pe-to-no* καὶ *qe-re-me-e* μνημονευομένοις εἰς πινακίδα τῆς Πύλου, fusnota n° 1.

⁴¹ *op. cit.*

⁴² J. Chadwick, *The Mycenaean World*, стр. 44, 155

⁴³ J. Chadwick, *Docs*², стр. 192, 541; E. Villborg, *op. cit.* 102; A. Heubeck, *Ž. A.* XIX, (1969) стр. 4 s.

⁴⁴ E. Risch, *Minos*, V, (1957), стр. 28 ss.

⁴⁵ J. B. Hofmann, *Etym. Wb. d. Gr.*, 61.